

RINGERIKE.

1931

Frø Hønefjæren
Gust. Nyberg 20.

Tilhører
Ringerikes Museum

RINGERIKE 1931

UTGITT AV:
RINGERIKS
UNGDOMSLAG

VED
BJARNE VIDAR
OG
T. KROGSRUD

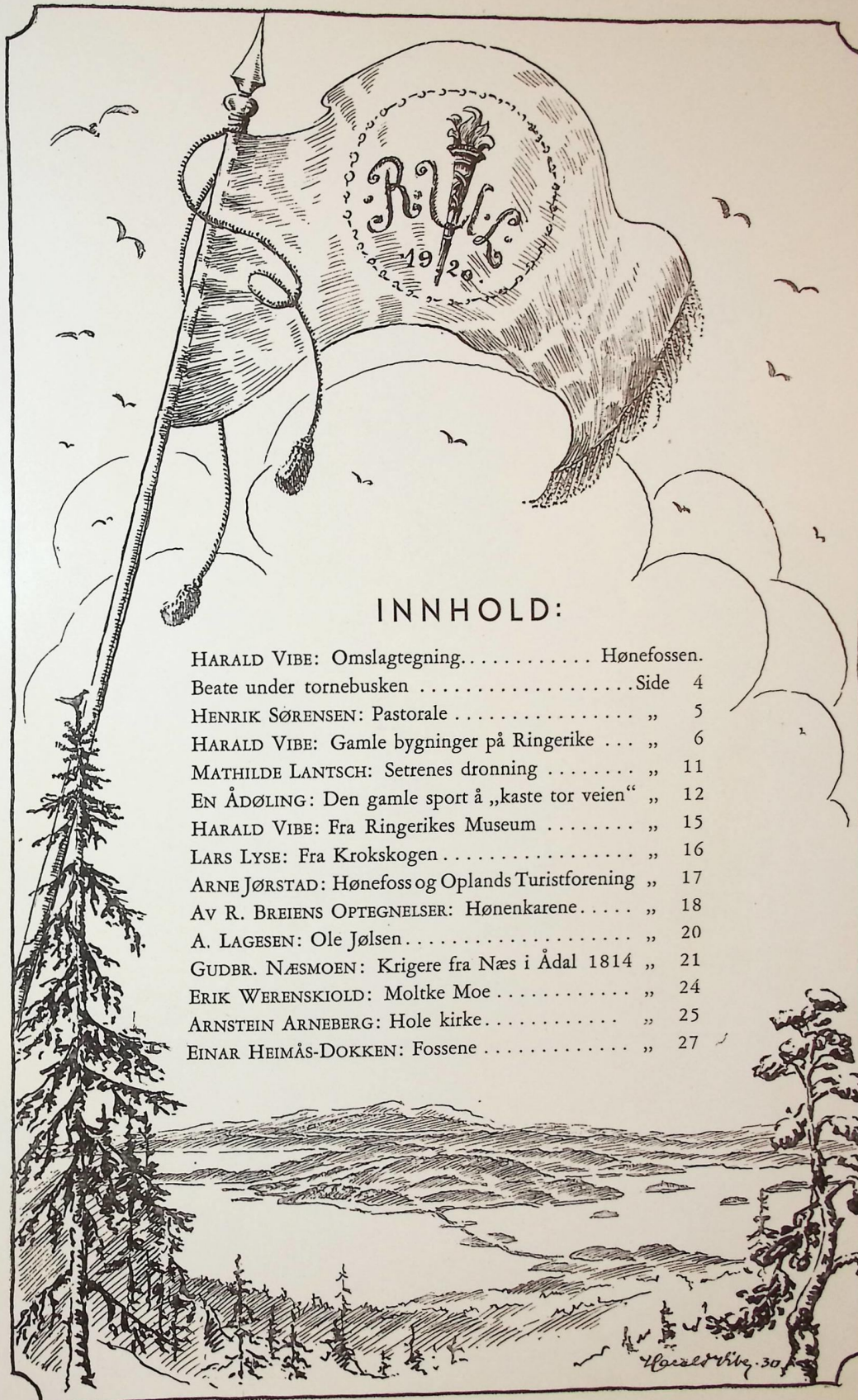
I KOMMISJON: SNORRE A-S - OSLO 1931

Til omslagsbilledet.

På Ringerikes museum vil man med interesse kunne betrakte en del prospekter som viser Hønefossen i fordums dage.

Omslagsbilledet viser et parti av fossen fra idag med rester av gammel bebyggelse på nordsiden hvor man bl. a. ser den kjente, gamle og i forbindelse med et **Ringerikes Museum** meget omskrevne brenneribygning m. v. Dette parti er for tiden under kultivering. Breddene parklegges, den gamle maleriske bebyggelse vil formentlig snart forsvinne, parklegningen omfatter også partiet over til Grisøia. Bybilledet skifter karakter — man har bare minner igjen — — —! H. V.

Klisjeene „Riddergården“ og „Øvre Lerberg“ er velvilligst utlånt av «Fremtiden» Drammen.

INNHold:

HARALD VIBE: Omslagtegning.....	Hønefossen.
Beate under tornebusken	Side 4
HENRIK SØRENSEN: Pastorale	5
HARALD VIBE: Gamle bygninger på Ringerike ...	6
MATHILDE LANTSCH: Setrenes dronning	11
EN ÅDØLING: Den gamle sport å „kaste tor veien“ ..	12
HARALD VIBE: Fra Ringerikes Museum	15
LARS LYSE: Fra Krokskogen	16
ARNE JØRSTAD: Hønefoss og Oplands Turistforening ..	17
AV R. BREIENS OPTEGNELSER: Hønenkarene.....	18
A. LAGESEN: Ole Jølsen.....	20
GUDBR. NÆSMOEN: Krigere fra Næs i Ådal 1814 ..	21
ERIK WERENSKIOLD: Moltke Moe	24
ARNSTEIN ARNEBERG: Hole kirke.....	25
BEINAR HEIMÅS-DOKKEN: Fossene	27

Beate under tornebusken. Jørgen Moe: I Brønden og i Tjernet. Illustr. av Henrik Sørensen.

PASTORALE

AV HENRIK SØRENSEN

*Så står jeg her på Ringerikes sommergyldne bakker
på veien mot de hellige steder
dit min barndoms blåe fugle
så tidt har båret mig.*

*Så står jeg her for første gang og ser
de blomsterfylde fotfar
efter dikteren med de lykelige hænder.*

*Jeg lukker øinene og fornemmer gjennom den
kløversvale luft
og „tjørnerosens“ ånde — duften fra de våre ord,
som end idag så sagte løser drømmens hvite bånd, —
og gjennom dette lyse mørke bak mine øine, —
hører jeg „Tjernet“ spille
og Vigo og Beates elskte stemmer.*

GAMLE BYGNINGER PÅ RINGERIKE

RIDDERGÅRDEN
VEIEN – BRÅTEN
ØVRE LERBERG

AV HARALD VIBE

I Hønefoss — på nordsiden, vel den eldste bydel — ligger det over Ringerike kjente gamle herresæte *Riddergården*. Som en perle i et kostelig diadem — som omfatter gammel bygningskultur på Ringerike — drysser denne idyl som fra et overflodighetshorn sine charmerende egenskaper for den besøkende og til alle årets tider utfolder den maleriske egenskaper.

Står du foran innkjørselen en vinterdag, når sneen ligger på takene og de morsomme piper tegner sig mot snetung luft, står de rødmalte uthusene fortrinlig i bildet. En vårdag — når busk og trær står i tung sprett — når solstråler leker over de gamle vegger, taler kanskje idyllen et mer innsmigrende sprog — men kommer du noget senere, når syrenen dufter og trærne i sin bladprakt rammer idyllen inn som et bedårende maleri, foretrekker du kanskje denne tid. Men jeg har også sett Riddergården om høsten, når uværsskyer ruskende jog henover de gamle trær som utfoldet en strålende farveprakt — en fanfare til sommerens slutt — da virket de gamle bygninger med

en tiltrekningskraft av hjemlig og koselig hygge som man ofte har liten fornemmelse av ved nyere tids byggemåte.

Rent arkitektonisk sett, i stil eller detalj, inn tar Riddergården noen særlig attraksjon; men ensembles godt bevarte opprinnelighet og gjen nem tidene gjør dette anlegg til et klenodie av stor og sjelden kulturverdi.

Først inne på tunet, får man inntrykk av gårdsanlegg, hvor jordbruk har vært tilknyttet. Den lave lange hovedbygning virker standsmessig og fornem i all sin enkelhet. Eksterioret får et morsomt hjørne i den lille havestue — og så følger alle de for et gårdsbruk nødvendige bygninger — morsomme og festlige i farven. Hovedbygningens fasade er symmetrisk — en festlig, bred og innbydende inngangsdør — over den en bué og en ganske enkel dekor på dørfeltene. Vinduenes forhold til veggflate er nobel; den fine gamle opdeling i småruter bidrager også til fasadens skjønnhet. Bygningen har tømmermannskledning og laftekryssene er forsynt med pilastre med svak an-

FRA RIDDERGÅRDEN

FRA RIDDERGÅRDEN

tydning til postament og kapitel, hvorved man med forholdsvis små midler opnåede et bevisst stilpreg. Taket er blitt usymmetrisk ved gavlene — et senere tilbygg mot havesiden har gitt taket ved denne gavl en linje som hadde vært ønskelig også til den annen gavlside — bygningen hadde derved fått en mer fast og vakker form, med andre ord, mer stil. Til havesiden er ved denne tilbygning fremkommet et vinklet eksteriør. På denne side virker hovedbygningen temmelig lik en sjellandsk bondegård; rappen på tilbygget — de blå glasserte „pander“ — minner om en sådan.

Interiøret kommer man til ved en midtgang, som tiden hadde i planen. Denne gang går tvers igjennem. Til sidene de mange gamle stuer. Interiøret har likesom eksteriøret ingen særlige detaljer. Dørene er de for denne periode al-

mindelig forekommende, enkle bredfeltete. Innet listverk, ingen profiler og ingen brandmurnisjer er å se. Heller ikke finner man her — som man kanskje kunde gjort sig forhåpning om — noget av Aadness' pensel. Men de lavloftede rum med de smukke vinduer har allikevel tidens noble hygge og hjemmekoselighet.

Riddergården har sitt navn fra den gamle slekt som nedstammer fra den her i landet i kirkeutsmykning kjente „bildthugger“ Kristoffer Ridder som vi vet arbeidet i det 16. århundre. Senere treffer vi Lars Ridder, en fremstående og ansett mann på Ringerike, som sees å eie Stein gård i 1775, men som i 1781 flyttet til Honefoss hvor han eide Riddergården som da utgjorde en del av det gamle Glatved. Her på Glatved henger også et gammelt portrett av en Ridder,

FRA RIDDERGÅRDEN

VEIEN

og på Glatved finnes det kjente festlige Aadnessrum, som det er meningen senere i dette hefte å gi en særskilt fremstilling om. Sannsynligvis har en Ridder — kanskje Lars — foretatt denne festlige utsmykning. Lars Ridder var stedets Grand-seigneur, og i Riddergården førte han et selskabelig hus. Han døde i 1794. Den er i slektens eie også idag. Gården er „fredet“ av Fortidsminnemerkeforeningen — hvilket forresten ikke behøvedes — for en mer sjelden pietet og omsorg for stedets bevarelse kan neppe utvises. Eierne verner og stiller om slektsstedet med en rørende hengivenhet som dessverre er noget sjelden nu til dags. De har montert hele huset med gamle møbler og bilder fra slekten som ved siden av visse familiekuriositeter bidrar til å fremtrylle en stemning fra en svunnen tid som gir adskillig til eftertanke om vår egen.

*

10 à 15 minutters gang fra Hønefoss jernbanestasjon, opover veien til Soknedalen, kommer man til et historisk felt, hvor gårdene *Veien* og *Bråten* ligger. Her har det vært et gravfelt, omfattende hele 144 hauger, hvor rike fund fra vikingtiden er oppdaget.

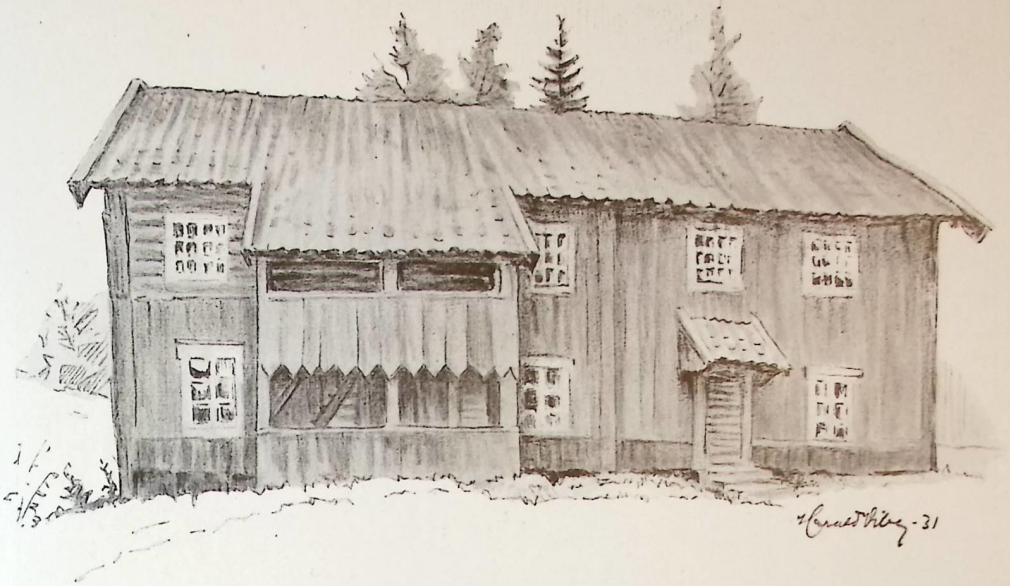
Hovedbygningen på *Veien*, som er avbildet, er ikke hvad alder angår nogen særlig severdighet, idet byggeåret oppgis til å skrive sig fra

1829. Men denne tømmerbygning gir et godt bilde av en 100-årig bygning som den står uforfalsket idag, uten den stereotype klædning i panel og hvitmaling. Den greie fasade, helt symmetrisk, sier ganske kraftig fra hvorledes en tømmerbygning med et enkelt utstyr kan virke verdig og stilfull. De vakkert anbragte vinduer med sitt gode forhold til veggflate, den brede inngangsdør med trammen av stein og heller, gir alt hvad en fasade behøver. En ganske symmetrisk plan i 1. så vel som 2. stokkverk gir en sikker og god opdeling. Det er rimelig at der heller ikke i interiøret finnes bemerkelsesverdige ting i detalj. Bygningens preg er, utvendig som innvendig, enkel og grei, på samme tid kultivert og verdig.

*

Ikke mange minutter herfra kommer vi til *Bråten* gård, hvor den gamle hovedbygning i antikvarisk henseende er et rent museumsstykke.

Betrakter man bildet og tenker sig bortskåret den del av bygningen som er til høire for utbygget som fører trapp op til 2. stokkverk, og lar tilbake et vindu som tilsvare det på den motsatte side, fremkommer en ganske symmetrisk fasade som er den opprinnelige og skriver sig fra 1749, og som står innskåret over døren til kjøkkenet i utbygget. Dette gir en morsom fasade -- opprinnelig ganske sikkert torvttekket

— og med de opprinnelige vinduer som har vært meget mindre, men som dessverre ikke finnes, uttrykk for et næsten middelaldersk utseende. Tilbygningen er kommet til da behovet har krevet større plass.

Fra eldgammel tid har stedet vært skyss-stasjon. I første etasje — med egen inngang gjennom døren som har det lille takoverbygg — kom man inn i skjenkestuen; ti her var det brennevin til salg og utskjenkning, bak skjenkestuen ligger det lille værelse hvorfra salget foregikk. En gammel disk som har to sprekker, en for skillingen og en for daleren, som forsvandt i en skuff, gikk salget lystig og jevnt kan man være sikker på. I gulvet er en lem til kjelleren hvor brennevinet opbevartes. Nogen hyller sees også i dette rum. Og vinduet er forsynt med jernstenger som på et fengsel. Her har sikkert vært trafikk. Stedet lå meget bekvemt til for reisende opover Hallingdal og Valdres. Veien deler sig her til Soknedal og Adal. Kunde veggene fortelle, fikk vi sikkert høre om kalas og halloi; ti der hvor brennevinet skjenkedes „pægelvis“ stod stemningen høit i taket.

I den gamle del er der kjøkken og stue i 1. etasje. Kjøkkenet har til den motsatte side side av fasaden et opprinnelig til bygningen hø-

rende vindu. Forresten finnes her den gamle store åpne skorstein. Stuen ved siden har fått svære paneler — brede bord — hvorpå også sees rester fra en senere tid, da kardustapetet kom på moten, et tynt skrøpelig papir med et trykk av enkle ornamenter, mest i en farve, på papirets bunntone. I denne kardustiden overklisset man nær sagt alle slags vegger. Der finnes på de gamle morsomme dører låser av meget gammel konstruksjon.

*

Som bygningen står der — med de forandringer tiden har krevet — akkurat som den forefinnes idag, gir den et såre morsomt, og kulturelt sett, godt bilde av et meget gammelt hus av betydelig verdi å bevare for ettertiden.

Ca. 10 minutter fra Ask stasjon, opover Nyveien, ligger gården *Øvre Lerberg* på en høide hvorfra vid utsikt over bygden.

Byggeplassen er storslagen, og valgt som til et hovdingsete. Den gamle enkle av sol og vind brunete tømmerbygning er enda enklere i sin konstruksjon og form enn bygningen på *Veien*. Den ruver formelig i landskapet og har noget av Kongsgårdseventyrstemningen over sig, især høst- og vinterkvelden, når lys fra de mange små ruter stråler vinkende og gjestfritt til den veifarende.

*

Gården har i århundrer vært i samme slekt, og den staute og høireiste Anders — i sin tid villdyrenes skrekk på Holeia — danner sammen med sin hustru den noble og milde Gunhild et vertskap der står godt i samklang med det gamle norske hus.

Bygningen har ingen særlige detaljer, det enkle sadeltak, de små ruter i de for bygningen godt avpassete vindusåpninger, taler et formanende ord om den motsetning i byggeskikk på landsbygden idag, hvor løsenet synes å være villa-bygg, hvitmaling, butikkvinduer, karnapper og kvister.

SETRENE'S DRONNING

AV MATHILDE LANTSCH

I tredve år lå Maren Bjørnstad på seteren. Byfolk som ferdedes over skogene, kalte henne „Setrenes dronning“. Og det var hun. Alltid ren og nøiaktig påklædd, med et vennlig, vinnende vesen, rank holdning, staut og umåtelig gjestfri. Lett på foten var hun, så tungt falt det ikke for henne å ferdes på de stenede seterveier eller i skogens ulende hvor vei ikke fantes.

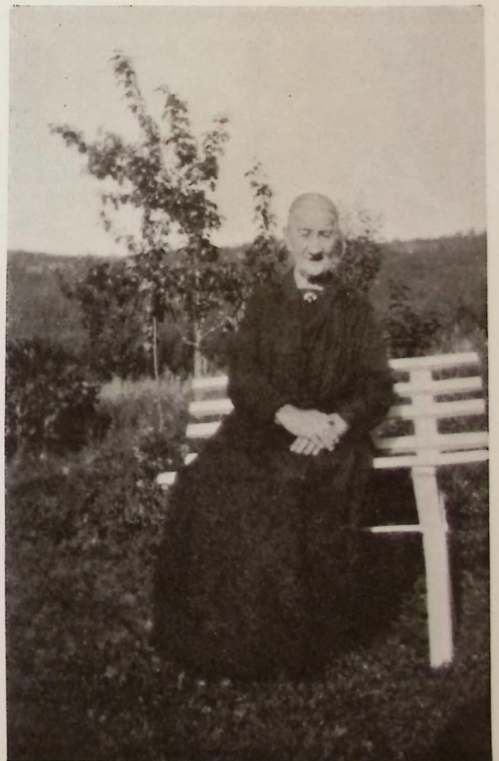
Om morgenen fulgte hun kuene til skogs for å finne godt beite. Med sin store omtanke og kjærlighet for dyr, og med en pliktfølelse som sjelden finnes make til, drog hun ofte til skogs ved „høgsdagsleite“ for å høre efter bjeller og bringe på det rene, hvor buskapen befant sig.

Meget hadde Maren oplevd i de tredve somrer på skogen. Mest morsomt var det å høre henne fortelle om hulder og tuss, som hun hadde sett og hørt.

Maren Bjørnstad er 86 år nu. Tross sin høie alder husker hun godt. Med sin egen gode måte å fortelle på blir historiene fengslende og interessante. Ved et besøk hos henne i sommer fortalte hun om mange opplevelser fra seterlivet. Minnene strømmet inn på henne, og det var lett å forstå at det var lyse og gode minner. Hun elsket dyrene og skogen og seteren også, der hørte hun hjemme.

„Det var på Vakerseteren jeg lå de tre første somrer,“ begynte Maren. „Jeg var ikke gift da, 27 år var jeg. Sterk og uforferdet som jeg var, lå jeg der alene med 37 kuer hvorav 24 melkekuer. Når jeg var ferdig med dagens stell, som regel tidlig på ettermiddagen, gikk jeg for å hente kuene. Flere timer måtte jeg gå ofte. Det var dystert i skogen den gang, ikke så meget hugget som nu. På åpne myrer gikk jeg foran buskapen, fikk den på skrå for mig for å telle om alle var med. En gang stod jeg slik i kanten av en myr, alle kuene gikk forbi, en efter en. Da stod plutselig en liten herre ved siden av mig. Han strakte armen ut, og „Fager“, den siste kua som gikk, strøk han over ryggen med hånden sin. Men „Fager“ slengte med halen, da hånden hans gled ned over korsryggen, den fornam at det var noe der. Mannen var iført gule spottete bukser, gikk næsten over i brunt, og grå og hvit trøie. Klærne satt godt, så det var fint snitt. Han hadde stikkelhår, d. v. s. et sort og

et sølvgrått. Det lå i en vakker fyldig rull, som fulgte trøiekraven rundt halsen. Der han stod var det gressgrodde tuer, klart vann med sandbunn og litt kratt. Der var ikke rinnende vann.“ Maren reiser sig fra stolen, går et par meter bort på gulvet. „Så langt var han fra mig. Jeg husker det, som var det idag, for det var den første tussen jeg så. Det rislet koldt ned over ryggen min, men jeg turde ikke slippe øinene fra ham. Fadervår begynte jeg å lese, men fikk det ikke til. Som jeg stod og stirret, sank han ned der han stod. Ledd for ledd sank han. Tilslutt så jeg bare det vakre hodet med den tykke, fyldige rullen, som falt så pent rundt halsen hans. Men alt blev borte. Jeg var alene. Myrkanten der han stod, var den samme — gressgrodde tuer, klart vann med sandbunn og litt kratt — ikke rinnende vand var det. Jeg gikk nogen skritt baklengs, leste Fadervår og skyndte mig efter kuene. De var rolige som ellers. „Fager“ gikk midt i flokken — like vakker som før.

I skumringen kom jeg frem til seteren. Mens jeg bandt kuene, kunde jeg ikke la være å tenke på ham jeg hadde sett. Det rislet kaldt over ryggen min. Det var den første tussen jeg hadde sett.“

Maren satte sig, strøk med hånden over pannen og håret.

„På Løvliseteren hendte det nok også, at jeg så og hørte huldrefolk. En gang stod jeg på „Gråberget“ for å høre efter bjellene. Det var langt på eftermiddagen. Det kom en forunderlig sus, som mer og mer gikk over til dempet sang og bløt, vakker musikk. Jeg så mig om for å finne ut hvor dette kom fra. Ved fjellveggen rett under mig kom et stort følge. Et brudefølge var det. Brudeparet først, hun med gyllen krone. Efter kom kvinner og menn, som efter hvert blev mindre og mindre. De siste så ørsmå at jeg knapt kunde øine dem. Tonene forsvant. En svak sus blev det bare, og til slutt en hvislende lyd.

Kveldssolen skinte ennu op på berget. Under der følget gikk, var det skygge og bløtt moseteppe.

Ennu husker jeg ofte på et lam som blev borte en sommer. Det var lite og måtte bæres op på seteren. De første dagene hadde jeg det inne med barna. En dag sauene kom brekende forbi døren, smatt lammet ut, hoppet lett ned over vollen og sammen med de andre forsvant det i skogen nede ved Hvervenseteren. Om

kvelden blev det uvær, og sauene var ikke kommet hjem. Jeg gikk og gikk og kunde ingen sauer finne. Men under fjøset på Hvervenseteren hadde de lagt sig. Frem fikk jeg dem og op i huset sitt, men den vesle lamungen var ikke med. På fire krabbet jeg op under fjøset, der sauene hadde ligget. Lengst under var det lavt og trangt. Lammet var ikke der. Til klokken to om natten lette jeg. Til slutt rundt husveggene på seteren, om det kunde funnet frem dit mens jeg var i skogen. Ikke lammet og ikke spor efter det fant jeg. Rådsvill stod jeg der. En kold, hånende latter rullet mot mig i mørke natten. På bergknausen tett bort på stod han — tussen — og hånlo av mig. Han visste nok hvor lammet var og hadde nok sett mig lete. Jeg gikk inn i størhuset, men hørte latteren hans efter mig i døren. Den natten sov jeg ikke. Lammet var borte, og tussen lo av mig, fordi jeg lette efter det.

Seterfolkene på Hvervenseteren reiste til fastsatt tid hjem med sin bølging. Alltid falt det nogen dager før vår hjemreise. Et par dager efter de var reist, flyttet huldrefolket inn der. Så travelt de hadde det da. Det ramlet i bøtter og spann. Klaver og bånd falt tungt i båsen. De lokket og kauet på dyrene sine, og til langt på natt hørtes munterhet og latter. Når alt var på plass og stellet var kommet i gjenge, hørtes ikke stort til dem. Det var gode naboer de som bodde der.“

DEN GAMLE SPORT Å „KASTE TOR VEIEN“

AV EN ÅDØLING

Jeger-Visten hadde stått i Jegerkorpset og var fra en av Vistegårdene i Valdres. Han reiste meget med lass innover til Drammen og Oslo. Han var så sprek en kar at ingen herover bygdene visste om nogen likere.

På gården Somdalen skulde en gutt en tur til Branæs (Drammen). Det var meget sne den vinteren, og snepløgen blev ikke kjørt som tilfelle er nu. Før han reiste hjemme fra gjorde han et hallingkast ute på tunet, og sa at han vilde ha fri vei til han kom hjem igjen. Far hans stod på trammen, og var svært kry over at han hadde en så sprek sønn. Somdalsguten var bare kommet et lite stykke utenfor Somdalsgrena da han møtte en som kom kjørende. Somdalsguten ropte straks: „Tor veien!“ — „Å, je har så tungt et lass,“ sa den han møtte, „men vi skal hjelpes åt, kamerat. Vi skal nok

komme forbi hverandre på en pen måte.“ — „Nei, tor veien!“ ropte Somdalsguten igjen, og gikk så bort til for å trykke hesten ut av veien. Men da blev han møtt av mannen som tok og kastet ham bort i snehaugen, og derefter løftet han både hesten og sleden op på veikanten. „Du får ikke være så kry, du,“ sa han. „Du kan nok komme til å møte en som er værre enn je; men nå kan du minnes at du har møtt Jeger-Visten.“

Da Somdalsguten kom hjem igjen, fortalte han om dette møte, og la til at han aldri vilde kaste nogen „tor veien“ mer.

Trulseguten var den sprekeste kar i Hallingdal. Når han var på en kant, brukte han å rope: „Fri gate for Trulseguten!“ Folk som hørte ropet, var ikke sene med å komme ut av veien, for hvis ikke blev de lempet ut av veien på en mindre behagelig måte. Engang hadde

Trulsegutten vært i Drammen. Da han på hjemveien var kommet så langt som til den bratte Paradisbakken, (i den gamle veien), så han en som kom imot sig. Trulsegutten ropte: „Fri gate for Trulsegutten!“ Men den som kom var ikke redd. Han gikk rett på Trulsegutten og kastet ham som en sekk nedover bakken. Trulsegutten fikk sig en ordentlig skrekk i livet. Han turde ikke reise lenger den kvelden, men tok inn på en plass i nærheten. Han var sikker på at det ikke var folk han hadde møtt i Paradisbakken den kvelden. Det måtte være den slemme selv som var ute og spaserte.

Da Jeger-Visten som også hadde vært i bytur, på hjemveien kom til Næsnoen i Ådal, fortalte han at han hadde møtt Trulsegutten i Paradisbakken.

Denne historie blev fortalt på Næsnoen engang Ole Rishovd var der for å merke tommer. Han trodde ikke på den, for Trulsegutten var en av hans forfedre, og den mann fantes ikke, mente han, som kunde greie Trulsegutten.

Fløtningsinspektør Gudbrand Strømmen fortalte efter sin far: To av Hval sogns sprekeste karer hadde vært i et gjestebud. Før de gikk hjem, sa de i kåthet at den første de møtte vilde de kaste av veien. De møtte også en som kom kjørende. Den ene av dem gikk bort til hesten for å trykke den ut av veien, men da grep den annen ham i armen og hvisket: „Du får nok la være, gutt; det er Jeger-Visten.“ Da han hørte det, mistet han lysten til å kaste tor veien.

Den som har fortalt disse historier, spurte engang gamle Kari Høgfoss om hvordan Jeger-Visten så ut. Hun hadde nemlig tjent på Næsnoen i Ådal den tid han reiste gjennom bygden, ca. 1820. Hun svarte: „Han var både høi og bred over akslene, men tørr som ved og tre, og senene lå utenpå som tommer.“

Den kjente driftekar Tollef Viste, som bodde på nabogården til Viste, kjente ikke noget til Jeger-Visten. Han flyttet nemlig fra bygden. På Lillehammer bodde det to sønner efter ham. Den ene var vogmann. Det er mulig det ennu bor efterkommere av ham der.

Det kan også være av interesse i forbindelse med disse historier å ta med hvad E. M. Færd den forteller om trafikken efter landeveiene i grev Wedels tid:

Når reiselivet nu er anderledes enn før kommer det ikke bare av at nu er all verden på farten, eller at det nu er damp og elektrisitet som fører folk avsted, men også andre forhold

ved reiselivet i begynnelsen av det 19. århundre er like så forskjellig fra det nuværende som et lokomotiv med boggivogner er fra en gammeldags karosse. Landeveiene den gang var ikke bare pulsårene som førte trafikken frem, men de var også langt mere enn nu den skueplass hvor tidens seder utfoldet sig og visse fremtredende sider av folkekarakteren trådte tydelig frem. Ikke minst på kongeveien i den tid kom det norske karaktertrekk til syne ved at alt som må frem, det skal frem under strid og en viss porsjon spetakkel. Selv grummere folk, som ikke reiste med egen befordring, var ikke fri for å ruste sig med et eget kamphummer når de skulde på reise, og almindelige bygdefolk rustet sig likefrem til strid når de skulde i byeveien på de tider av året, da den største trafikk foregikk. Det var før jul og ved markedstider. Særlig hadde markedsreisene stridskarakter, likesom markedsdagene selv i det hele var „syndefulle jamdøger“, som en gammel ringeriking uttrykte sig.

Folk var mere stridbare den tid. Bygdejalusien florerde, og landeveiene blev de steder hvor krefter prøvdes, stridigheter avgjordes, og hevsn blev tatt for gamle nederlag.

„Tjorpeisen“ eller også en jernbeslått taugstubb hang på hekkarmen, og når bøndene om vinteren skulde til byen med poteter, kjøtt m. m. for å få forsyning for året med tilbake, var det alltid sikrest å dra mannsterke hjemmefra. Derfor avtalte naboer og kjenninger følge, og drog avsted i lange „reier“. Den største kjempen kjørte i spissen, og hvis man møtte en rei av en fiendtlig nasjon, så som ringerikinger, hal-lændinger, bæringer, lunger, så røk fortropene sammen, og den underlegne med hest og lass blev først veltet i snehaugen og derefter hele følget hans. Derefter drog seierherrene forbi i strakt trav under hånlig tilrop til dem i snehaugen eller rennestenen.

Holeværingene hadde en tid likesom privilegium på å kjøre midt i veien. De hadde i den tiden en kraftkar som hette Erik Julsen, husmann under gården Dæhli, i spissen. Når han kom måtte alt fiendtlig i snehaugen. Men ellers var da som alltid tilværelsen vekslende og lunefull.

En enkelt fiende som selv besørget sig vel av veien og holdt sig beskjedent op imot skigården, fikk under almindelige omstendigheter stå i fred mens reien passerte. Men ved særlige festlige leiligheter, så som efter en riktig gledelig marken eller en heldig julehandel, når

hele reien var så temmelig „jambrodde“ (helfulle), kunde også en enkelt bli behandlet som han hadde et helt følge efter sig.

Engang grev Wedel skulde inn til byen, møtte han ved Bollings lokke på Drammensveien litt utenfor Skarpsno en flokk liunger i det humør at selv en enkelt bæring burde undgjelde for hele den bærumske arvesynd, og derfor forsomte de sig ikke, men veltet både greven, som ellers ikke var nogen kastekjepp, og hans hest og slede i rennestenen. Greven sa ingen ting, men lot som han tok det hele som en almindelig landeveisbeskikkelse. Han bragte sleden på meiene, borstet av sig sneen og klappet hesten. Men ikke før var liungene av syne, før han gjorde helt om og kjørte efter i full fart til Vækkerø. Der svinger han ned, befaler stans på arbeidet og frem med hester og langsleder. Til besetning på disse kommanderer han et snes raske karer og setter så efter liungene. Ved Ballerud — så vidt erindres — er disse innhentet og omringet. Derpå føres de frem til greven mann for mann, som så med høist egen hånd gikk deres syndige rygg- og endestykker over med svøpeskaftet. Derefter var det å tre av med pålegg om å være skikkelige når de en annen gang reiste gjennom bygden. Og tukten var god. Ikke før var greven og hans følge vel avsted, før det viste sig at deres bedre erkjennelse var vakt i den grad at de begynte å trette om hvem som hadde funnet på slik galskap å velte greven. Da de ikke kom til enighet herom, medførte dette en innbyrdes krig hvorunder de grundig kjølte sin harme over den grevelige tuktelse på hverandre innbyrdes — til overordentlig glede og oppbyggelse for bæringene både da og senere.

Liunger var efter en gammel bærings utsagn de verste kroppor som fantes i byveien. Det var kanskje heller ikke så underlig, da særlig bøndene på Lierskogen lå i landeveien året rundt, fordi det var dem som besørget omtrent all varetransport mellom Oslo og Drammen og derunder lærte sig op til mange slags kunster. Gamle Gjellebekk og Heia var således de verste smuglehuller i Drammenstraktene over land, likesom plassen Baskonti mellem Svelvik og Berger var det på sjøkanten.

Hvad grev Wedel angår, så var han efter folketradisjonen i det hele en mann som var like så rask på hånden når det gjaldt å utdele en refselse, som når det gjaldt å yde en hvilken som helst håndsrekning. Et karakteristisk eksempel herfra fortalte en av hans gamle op-

sittere, den 98-årige Ole Kristoffersen Pjåka i Åsa på Ringerike. Wedel kom en dag kjørende i spiss-slede, og så bød han en mann han nådde igjen, stå på med sig. Greven gav sig i prat med mannen, og idet de skulde skilles, sier han: „Hvad sier så folk om greven som skal ha datter til Anker, da?“ — „Å,“ svarte mannen, „dom sier at han er både vond og god.“ I det samme gir Wedel mannen først en tosk, men tar derpå op en daler og gir ham med de ord: „Nå kan du si for sikkert når folk spør dig, at greven er både vond og god.“

Men det var allikevel den åpne hånd han blev mest kjent for. Han hjalp folk både med råd og dåd, både i stort og smått. En gammel ringeriksbonde, Anders Øren, fortalte bl. a. at engang han kom fra Oslo med et saltlass, slengte lasset på holken og veltet i rennestenen for ham. Mens han nu stod og funderte på hvorledes han skulde få lasset op igjen, kom det en pen mann gående som straks tilbød sin hjelp, og ved forenede krefter fikk de lasset op igjen. Anders tok så op sin lommeflaske og spør om han turde by ham en dram til takk for hjelpen. „Nei, takk,“ sa mannen. — „Ja, så får je lov å spørre vekke det er som har hjølpe mig!“ — „Jo, det er grev Wedel.“

Skjønt greven var en utpreget høvdingnatur, var han efter som folk sa ikke den mann som holdt sig for god til å gi sig av med bønder og andre almindelige folk.

En bonde på Ringerike, Ole Ruder, som så vidt erindres var lensmann, kom ofte sammen med greven i dennes stilling som amtmann. Han var så god venn med greven at det kunde hende han blev på Vækkerø en hel uke ad gangen. Greven hadde moro av å snakke med ham i sine ledige stunder.

Men høiest stod dog greven hos sine oppsiddere. Dem tok greven og grevinnen sig av når det var nød på ferde, likesom foreldre av sine barn.

Engang kjøpte greven en hel potetladning bare til dem på Ringerike, forteller de gamle i Pjåka, og den blev delt ut i forhold til familienes størrelse. Formannen, som skulde dele ut, hadde ikke lov til å ta en eneste potet. Han kunde bare få hvis opsitterne vilde gi ham igjen nogen. Når det led mot jul, kastet grevinnen på sig et gammelt plagg og strøk omkring i alle stuenene og så efter om de hadde nogen mat til helgen. Hadde de ingen, så fikk de.

„Ja, Gud glæ dem i Himmerike,“ sa gamle mor Pjåka, „for de glædde så mange på jora!“

FRA RINGERIKES MUSEUM

AV HARALD VIBE

Gjennem kamp og trengsel har endelig Ringerikes museum nådd frem til å kunne åpne sine samlinger for publikum, som hungrer etter å se sitt distrikts kulturhistoriske frembringelser i et samlet perspektiv.

Rektor Hammers navn vil som museets far for alltid være knyttet til dette foretagende. Ut fra sin historiske viden så han en oppgave av største betydning i stiftelsen av et slikt museum, og han har ved et uegennyttig arbeide tross megen motgang formådd å legge grunnvolden for videre utbygging av disse samlinger. Omkvedet „for sent“ er blitt dyktig gjort tilskamme, men „bedre sent enn aldri“ passer bedre; i stillhet er nedlagt et arbeide som står respekt av. Man blir høilig overrasket over samlingene i sin helhet, enkelte stykker i særdeleshet. Stadig vil museet herefter legge en alen til sin vekst, ingen kan idag forutsi hvilken plass dette i fremtiden vil innta i forhold til landets øvrige museer av denne art. Kulturhistorien kjenner ikke grenser — tidens fremstormende utvikling sprenger disse — et museum har en vid horisont.

Det er meningen utover i dette hefte i skrift og avbildning — så vidt plassen tillater — å gi leserne innblikk i disse samlinger.

Fra aviser og i omtale har man sikkert hørt om de erhvervede møbler fra Nerstad gård. Disse møbler som består av en tredelt sofa, et bord, to armstoler og fire småstoler er et typisk norsk forarbeidet bygdemøblement i rokokkostil. Vi hadde flere arter av rokokkoen. Fransk tradisjon gjorde sig oftest gjeldende når en flottere type skulde lages; disse Nerstadmøbler tilhører nærmest den såkalte Holbergtype med det dekorative muslingskal — skjellmønstret — som hovedmotiv på rygg og sarg. Ryggens utsveizete midtstykke tilhører også denne Ryggens utsveizete midtstykke tilhører også denne type, som nærmest var bygget op på engelske former. Den norske type hadde oftest en festlig rød farve — disse møbler har neppe vært røde — men antagelig hvite med gull i ornamentene som på franske, men senere lakert over med sort. Herregårdene med sine saler på stas forsvandt, en mindre stue med et mer daglig preg skapte en grasat overmaling i sort på nær sagt møbler i alle stilarter som passet bedre inn i miljøet med en montering av en mer tilfeldig ka-

rakter. Disse Nerstadmøbler er langt fra skåret av nogen mester. Forbindingsstykker mellom benene mangler ganske. Sofaen, men kanskje især bordet, har den mest elegante form. En senere tid har pyntet op ved å stoppe armlenene; jeg har også sett at man har staset op slike møbler ved å polstre inn selve midtstykket i ryggen. Når og hvor de er forarbeidet kjenner jeg ikke, men epoken faller i tiden 1750 — 1780 og der omkring. Møblene er av betydelig interesse, da typen idag er vanskelig å skaffe.

Av ting som er av særlig interesse for Ringerike — på næringsindustriens område — er ovnene fra Soknedalens for lengst nedlagte jernverk, likeså pottemakerarbeidene fra Hønefoss fra gamle dager. Disse gamle industrier bør senere få hvert sitt avsnitt, samlingene er av stor kulturverdi. Ovnene med årstall fra 1767 — 1769 og 1794 med svær ornamentikk og Christian VII.s pompøse navneemblem. Vår ovnsindustri var den gang endog gjenstand for større eksport. Hønefoss-keramikken viser ting som bærer årstall fra 1730 like op til 1872. Form og farve har holdt sig op gjennom det lange tidsrum. Der er krus, fat og terrin — hvor bunnfarven er den samme — brunglasert med dekor av

melkehvit og stenk av et vakkert grønt. De gamle Hønefoss-prospekter er overordentlig interessante. På et stikk efter Pauelsen 1779, stukket 1780, gjengis scenen mellom oberst Lowen og Anna Colbjørnsdatter hvor hun begjærer tillatelse til å sende sin pike ut i et erind. Begivenheten ligger adskillige år forut, nemlig 1716, men uten tvil et dokument som understreker handlingens historiske tilforlatelighet.

Et museum inneholder også kuriositeter. Vi så flere og festet oss ved selveste kongen i norske eventyr, dikteren P. Chr. Asbjørnsens rorende ting som f. eks. hans patente stokk, en forholdsvis stor og tung tingest for den lille mann. Stokken, som bar en forsvarlig spiss doppsko, var også forsynt med trinse som på en moderne skistav; stokken tjente nemlig som stol,

håndtaket var til å brette ut, så det dannet likesom et sæte, og trinsen hindret den fra å synke for dypt, når dikteren satte sig til hvile ute i naturen. Skapet fra Viken i Adalen bærer årstallet 1608 og er et interessant bevis på at svake strømninger fra renessansen og den tidlige barokke epoke nådde op i våre daler som en overgang fra middelalderen.

FRA KROKSKOGEN

AV LARS LYSE

Det er nu omlag hundre år siden Hans Evensen levde. Vi har nok hatt en av samme navn senere, en sønnesønn som bodde ved Sundvollen; men bestefaren, han som det skal fortelles om her, levde all sin tid på Høimyr ved Sollihøgda.

Hans Evensen var skogsarbeider og jeger. Forfedrene var antagelig finner hvorfra enkelte trekk enda synes å holde sig i slekten. — Men om det er finner som fra først av har ryddet og bofestet Høimyr, har jeg ikke kunnet finne ut.

At han kunde stemme blod, binde hvepsen og på forhånd ane hvad slags dyr han først vilde treffe på når han for til skogs, kan vel også tyde på at det har vært finneblod i ham.

Min hjemmelsmann forteller at han som ung gutt engang var med far sin på vedahøgst oppe ved „Høgda“. De bodde da på Høimyr hos sønnen til Hans Evensen, Even, som den gang var en gammel mann. En dag hadde han som forteller dette, skahugget sig litt og han måtte få noget av husverten og binde over.

„Det er godt det greier sig bare med ei fille,“ bemerket Even, og så fortalte han om engang han og far hans og Kristian Buråsen holdt på å reise en kullmile og Kristian fikk skåret sig dyktig. Han blødde sig både trett og blek, enda han hadde flådd av en granbark og holdt den fast over såret. „Å nei, du

lyt nok få fatt i far din, for vi kan nok itte få stagge detta,“ sier Kristian. Da Hans kom, smatt han inn i koia etter en neva mjøl som han strødde over såret og straks stanset blødningen.

Som jeger blev Hans ofte benyttet som kjentmann for jaktselskaper fra „Byen“. Med et slikt følge var han engang kommet til Kleivstua hvor det også den gang var gjestgiveri. De bestemte sig derfor til å overnatte her. Hans var kjent som en dyktig skytter, og en av selskapet hadde lyst til å se om han greide å ramme lua hans på 30 skritts avstand, når den blev kastet op i luften. — Jo, da; men „fordimme mig får inte kaften fyst se sig om etter et ana huplægg,“ mente Hans. — Ut bar det. I gangen stod et breikjefta munnladningsgevær av det slaget som man bare fjerner tendheten for sikring. Hans, som alltid når han var på jakt, hadde nogen ekstra grove hagl „skrubbehagl“ løse i lommen, griper en passelig slump som han lar trille ned i løpet idet han tar geværet over munningen og drar kolben efter gulvet et stykke for å avlede lyden av haglene idet de triller ned i løpet.

„Kast å nå endelig så høgt at jeg kan se å mot himmæln, — nå det er så skumt,“ sa han da de var kommet bakom sauefjøset. Det smalt, og det meste av lua var borte da den kom ned igjen til kapteinen, enda han hadde

sett sitt snitt til å kratse forladningen ut av børsa til Hans før de gikk ut.

Men Hans kunde også gjøre gagnlig arbeide med børsa. Ola Brendtlær drev med noget hugst på Krokskogen en stan, og efter at han en natt hadde drømt om nogen pene jenter, hengte han selvsagt op en gran i en krakabjørk under fellingen. Han tenkte da som så ofte før å slå den ned med et annet tre som han felte over på tvers. Men nei, grana hang, og han fortsatte med å felle på trær som stod innen rekkevidde til der til sist stod fem graner mere eller mindre på skakke fra ymse kanter og støttet hverandre. Ola så sig til slutt ingen råd til å få dem ned, for å felle bjørka nå var et vågespill. Da kom akkurat Hans så passe:

„Nei, dimme mig trur je itte du steller op en ny slags gaupestokk je, Ola!“

Jo, han gjorde da det, men nå visste han ikke hossen han skulde sette fellesstikka på beste måten for at stokken skulde falle fort og fint på.

*

Efter å ha sett på „koblingen“ deroppe fra ymse hold og til slutt funnet det svake punkt, legger Hans „muskedundra“ til kinnet. Det smalt! — og efter at en hagleføike hadde harpesert toppstammen på den første grana straks nedenfor hvilepunktet, raste hele busketøisa i bakken.

At det var mere å ta av i skogene for en veidemann i de tidene enn nå, er jo sikkert. Men for å opnå det utbytte av jakten som Hans, måtte en sikkert være stillingen voksen.

— En høst snakket mannen fra Bjørum til ham om noe sagtømmer som skulde hugges den vinteren, og han slo da på det at Hans kanskje vilde tjene likeså mye med øksa som med børsa. Det holdt heller ikke Hans for å være så rent umulig. „Så det er nok noko i det du seier der, Bjorom'n,“ sa han, „for etter som det har vøri nå de par siste vintra, kan je itte gjøra sekker rekning på mere enn en rev for vikua også ei slenge-gaupe iblandt. Og en linn og snofattig vinter som det blir, slenger det itte noe skrubd å ta sig op på heller!“

HØNEFOSS OG OPLANDS TURISTFORENING

AV KAPTEIN ARNE JØRSTAD

Formann i Hønefoss og Oplands Turistforening.

Når Ringerike er blitt mere av et turiststrøk enn de fleste andre flatbygder, så skyldes dette ikke så meget de høit utviklede kommunikasjonjer, som egnen selv. Få landsdeler har nemlig en så avvekslende natur som Ringerike: „de sollyse sletter“, de blinkende sjøer og elver, den tette granskog i åsene og den lyse bjørkeskogen i liene, ja lengst ute i vest endog høifjellet med hvite stenk av den evige sne selv i den varmeste sommer.

Turisttrafikk som egen næringsgren kan man her på Ringerike tale om fra midten av det forrige århundre. Navn som Krokkleiva—Sundvolden—Glatved og mange andre taler i så måte sitt tydelige sprog. Og navn som Holleia og Krokskogen lå sløret i eventyrverdenens mystikk og lokket med sin klang av romantikk og huldrelåt. At man så å si overalt på Ringerike setter føttene på historisk grunn, bidrar også til å vekke turistenes interesse for distriktet.

Halfdan Svarte, Sigurd Syr, Hellig Olav, Anna Kolbjørnsdatter er skikkelser hvis navn er knyttet noie til Ringerike.

Fra først av kom turistene til fots over Nordmarka og Krokkleiva eller med hesteskyss fra Sandvika. Mange av dem slo sig til ro i kortere eller lengere tid, mens andre fortsatte opover Valdres eller Hallingdal. Senere bragte jernbane og biler en ny voldsom stigning, særlig i gjennomgangstrafikken.

Allerede tidlig meldte kravet om en turistforening sig. Og den 5. mai 1893 — 25 år efter Den Norske Turistforening — blev så Hønefoss og Oplands Turistforening dannet. — Det er ikke her meningen å komme nærmere inn på det arbeide som denne forening *har* utrettet gjennom disse ca. 40 år, derimot vil man gjerne få feste oppmerksomheten på foreningens *fremtidige* opgaver. Disse er ifølge § 1 „å virke til fremme og utvikling av turist- og reisetra-

RINGKOLLEN TURISTHYTTE

fikken i Honefoss og Opland, både som egen næringsgren og som kulturfaktor. Dette arbeide skal også ta sikte på å øke kjennskapet til: industri, handel, kunst og håndverk på Ringerike“.

Som man ser har foreningen et utstrakt virkefelt, og nok av arbeidsoppgaver, og det var å håpe at så mange som mulig vilde slutte sig til foreningen, og derved bidra til å støtte denne for distriktet så betydningsfulle sak.

HØNENKARENE

AV TOLLKASSERER R. BREIENS OPTEGNELSER

På vestre Hønen levde fra 1688 senere oberstløytnant ved oplandske regiment Johan v. Brinch. Han var født 1670 og blev begravet på Norderhov kirkegård 1725.

Fra ham nedstammer den norske familie Brinch, og på mødrene side Hønen-slekten som i ca. 200 år bodde på østre Hønen. Hans datter var gift med Knud Vaker og bragte ham Hønen i medgift. Deres sønner var Konrad, der døde i Kristiansand som officer, og Johan som blev gift med en meget rik dansk dame og bodde i Ullensaker, og *Gulbrand Brinch Hønen* som vokste op på Vaker, og overtok Hønen da han blev myndig. Han var født 1738, og var en stor staut mann som pleide å henge

hatten sin på lysekronen når han var i kirken. Der fikk den henge i fred, da ingen var høy nok til å rekke den.

Gulbrand brukte alltid blå klædes-klær, og gikk derfor under navnet „Blåmann“.

Han var viden kjent for sin rettsindighet, og valgtes stadig av bønderne til å dømme dem imellem i tvistemål, og de dommer han avsa stod ved kraft. Engang prøvde en stympet å opponere. Da tok Gulbrand ham i nakken og ristet ham og sa: „Du skal bruke vett!“ Siden blev det et munnheld på Ringerike når nogen var urimelig. „Du skal bruke vett, sa Gulbrand Hønen.“

Schlanbush på Verven. Han var vant til å gjøre som han selv lystet. Således kom han en dag ridende til kirken, mens musikken på hans en gang for alle givne befaling som vanlig spillet fra tårnet når de så ham komme. Om han den dag har vært mer kjepphøi enn vanlig eller hvad der gikk av ham, er ikke godt å vite. Nok av det, han vilde ride over kirkeristen og først stige av ved den indre dør. Da gikk Gulbrand ganske rolig bort, tok hesten ved tøilen og leide den tross generalens protester ned på hestevollen og tvang ham til å stige av der. Schlanbush blev da fornærmet og ropte: „Vet du ikke jeg er av adel!“ — „Je er av adel, je au!“ sa Gudbrand Hønen.

Efter ham fikk datteren Marie, der var gift med Truls Hønen gården. Hennes mann holdt gjestgiveri med tilhørende utskjenkning samt landhandel på gården. Truls var kjent for sitt sprudlende vidd og hadde alltid et rammende svar på rede hånd. Utallige er de historier som fortelles om ham.

I stedet for å skjende på folkene sine når de gjorde noget galt, harselerte han dem og opnådde som regel dermed hvad han vilde.

Engang så han i travleste våronna at gårdsgutten lå og sov i stedet for å arbeide. Truls lot da som han ikke så ham og gav sig til å rope på ham av alle krefter. Gutten for op. Da lot Truls overrasket og sa: „Kjære, lå du og sov, du da! Hadde jeg bare sett det, skulde jeg nok ha vært forsiktig og ikke vekket dig.“ Gutten skjønnte finten og sa: „Gi mig en ørefik, men kom ikke med sneiorda dine!“

En annen gang da han skulde ha tømret en stue, satte han arbeidet bort på akkord til en husmann. Da Truls kom for å se til arbeidet, så han at laftingen var så dårlig utført at der var store åpninger i farene. Han sa da ganske lunt: „Å du Knut, siden du gjør huller så musa slipper inn, får du passe på å gjøre nogen så store at katten slipper efter.“

Truls hadde en innlegg-gutt hos sig som han satte til å hugge ved. Gutten var flink og bra ellers, men blev lei all huggingen og la øksen fra sig og lurte sig til en hvil, mens han stod på utkikk for å passe på at han ikke blev overrasket. Dette opdaget Truls, og en dag han så gutten stå og gløtte frem bak et hjørne, sa han: „Pip, pip, bitte Petter, kom kuns frem, jeg har alt sett dig!“ som om han hadde lekt gjemsel med ham.

Treskingen foregikk i den tid gjerne med håndkraft. Men Truls hadde laget sig en ma-

skin som han en dag viste frem til presten og forklarte: „To mann kan klare å trekke den, men jeg bruker allikevel tre.“ — „Hvorfor det da?“ spurte presten. — „Jo,“ svarte Truls, „to kan bli enige i å stjele fra mig, men ikke tre.“

Ølenschläger reiste engang på Ringerike og var også innom på Hønen. „Jeg synes jeg har sett dig før,“ sa Truls. — „Ja, det er riktig det, men det er 500 år siden det,“ sa Ølenschläger spøkefullt. — „Ja, det kan jeg tenke, for jeg mins jeg var liten den gang,“ svarte Truls uten å la sig forbløffe.

Som sagt var der gjestgiveri på Hønen. En kveld kom en full mann og larmet og vilde ha natteløst. „Du er vente til jeg får sett litt på dig,“ sa Truls. — „Å, jeg er like god mann som 'n Truls Hønen!“ svarte han tilbake. — „Ja, er du ikke mere til kar, er du ikke verd å lukke op for,“ sa Truls og lot ham stå.

På kapellangården Hønen bodde en doktor som en dag kom bort til Truls og skjendte for at der hadde vært slik leven om natten i gjestgiveriet, og kalte ham en simpel krovert. „Det kan nok være,“ svarte Truls, „at jeg er en simpel mann; men så dårlig som doktoren er jeg nå ikke.“ — „Hvordan det?“ — „Jo, jeg lever av de friske folka, og De av de sjuke, og den som lever av de friske må vel være mere til kar enn den som lever av de sjuke.“

På Skjør vold bodde en titulærmajor Krohn som årlig betalte en avgift for sin titel. Han handlet på Hønen, men betalte aldri. Av og til fikk han en kravseddell fra Truls, men for-gjeves. Til slutt stevnet Truls majoren for forlikskommisjonen. Derover blev majoren sint og sa ved fremmøte: „Jeg vil ha mig betalt for tort og bryderi.“ — „Jeg vil så, jeg og,“ sa Truls, „men hvor skal vi ta det fra?“

Videre besvarte majoren sig og sa: „Her skriver han til mig på papirlapper, og vet ikke at til en major skal man skrive på ark!“ — „Jo,“ svarte Truls; „men legger De alle papirlappene sammen, blir det mange ark.“

Da de så videre skulde søke å komme overens på to manns hånd og blev lukket inn i et værelse for sig selv, sa Truls: Undskyld, hr. major. Men jeg synes De er dum som betaler for denne titelen. Jeg er sikker på, De vilde hete major Krohn så lenge De lever enten De betaler eller ikke. Og lar De være å betale, kan jeg få hvad De skylder, og enda blir det noe til overs til å kjøpe kaffe og sukker for.“ — „Det har du pinedø rett i, Truls, jeg skal

følge ditt råd," sa majoren, og de skiltes som venner.

En eneste gang blev Truls sint for en kort stund, men også da spillet hans lune straks igjen. Sammenhengen hermed var følgende: Karl Johan reiste over Ringerike og skulde raste på Hønen. Fogden, sorenskriveren, prosten og lensmannen kom da for å se at alt var i orden til mottagelsen. Da fogden kom inn i stuen hvor kongen skulde være, og så grunnloven henge på veggen, bad han Truls ta den ned, da han var bange kongen vilde bli i dårlig humør ved dette syn. „Nei, det vilde ikke Truls, og gikk ut et erind. Da vendte fogden grunnloven mot veggen. Men det skulde han nødig ha gjort. Da Truls kom inn og så det, blev han sint, vendte den igjen, jog dem alle ut og puttet nøkkelen i lommen med de ord: „Jeg er herre i mitt eget hus. Tåler ikke Norges konge å se Norges grunnlov på bondens vegg, har han intet i bondens stue å gjøre!“

Nu var gode råd dyre. Kongen var i anmarsj og kunde ventes hvert øieblikk. Endelig i siste liten gav Truls efter for overtalelsene og lukket op, men grunnloven blev hengende.

Da kongen reiste, ropte folk hurra for ham, og etterpå også til fogdens ergrelse for Truls, da historien med grunnloven var blitt kjent mellom folk. I fullt sinne for fogden ned i stallen for å se til hesten sin, og da han ikke kunde finne på annet å bruke munn for, tok han neven full av krybberat og strøk op til gården med.

Da Truls, som stod ute på gårdsplassen og talte med nogen kjente, så ham komme, sa han: „Nå blir det uvær, purka drar letter!“ Det var et gammelt ord at når grisene tok boss i munnen og bar det omkring, var det merke på at det blev uvær. Og ganske riktig, det blev uvær. Fogden brukte en grov munn og spurte om det var slikt boss han foret hestene med. „Men tåler du slikt!“ ropte vennene. — „Ja, dere får undskylde ham. Men det går ikke an å få det finere på Hønen,“ svarte Truls.

Efter Truls fikk sønnen Knud Hønen. Han levde mellom årene 1793—1860.

Knud hadde også arvet familiens lune og vidd. Johan Gram undret sig engang over om Knud hadde vært soldat. „Nei, han hadde ikke det,“ sa Knud. — „Hvorledes kunde det da henge sammen?“ — „Jeg stilte for mig, jeg,“ sa Knud. — „Hvem var din stillingsmann da?“ spurte Gram. — „Å, det var storstuten på fjøset hans Eckhoff,“ sa Knud.

Fru Kahrs på Follum var nok kjent for å ligge litt i batalje med sine tjenestepiker. Hun beklaget sig engang for Knud Hønen over hvor liten påskjønnelse hun fikk for alt sitt strev med dem. Hun forsøkte å ta dem både med det gode og det onde, men nu var Mathea blitt så ufor-skammet, så fruen trodde hun blev nødt til å gi henne en på øret. — „Frua skulde ikke gjøre det, det er ikke takk å få for det,“ sa Knud.

Knud Hønen giftet sig til Bråk hvor han levde en lang tid av sitt liv. Med ham gikk slekts-eiendommen ut av familiens eie.

OLE JØLSEN

LENSMANN I NORDERHOV I ÅRENE 1789—1796

AV A. LAGESEN

I den av Norderhov kommune i 1914 utgivne bok „Norderhov“ er inntatt en fortegnelse over bygdens lensmenn i de 2 à 3 siste århundrer. Denne fortegnelse er ikke fullstendig og gjør vel heller ikke krav på å være det. Den inneholder således ingen opplysning om en i sin tid så ansett og betydelig mann som Ole Jølsen, der var lensmann i Norderhov i årene 1789—96. Det er ganske visst så, at det ikke er nogen særlig grunn til å minnes ham som lensmann, for han var lite skikket som sådan og kunde ikke på langt nær stilles ved siden av

sin formann eller eftermann i bestillingen. Men han var en betydelig eiendomsbesidder, som eide og brukte 2 av Norderhovs større gårder, og i sin tid en aktet mann, som ved giftermål blev fast knyttet til bygden og senere stamfar for en kjent ringeriksslekt.

Ole Jølsen sees ikke omtalt som innvåner av Norderhov før i 1769. I nevnte år blev han nemlig gift med Marte Trøgstad, eldste datter av Jon og Berte Trøgstad. Jølsen-navnet hadde han rimeligvis fra gården Jølsen i Fet, hvor en av hans forfedre (?) nevnes som lens-

mann i slutten av 1600-tallet og senere. Til Norderhov kom han antagelig fra Bærum, hvor hans far Petter Jølsen synes å ha vært ansatt ved jernverket.

Da Ole Jølsen blev gift med Marte Trøgstad, var hennes far, som hadde eid både Gusgården og Trøgstad, død. Enken beholdt Trøgstad, som hun — på en kort avbrytelse nær — eide og brukte til sin død (i 1787), hvorimot Gusgården blev solgt til Ole Jølsen. Senere — da også enken var død — kjøpte Ole Jølsen og Peder Aadness (som var gift med en yngre søster av hans hustru) i fellesskap også Trøgstad. Jølsen utløste imidlertid Aadness og fikk skjøte på gården som eneier. Han blev således eier av begge gårdene, men bodde for det meste i Gusgården.

Da Abraham Hesselberg i slutten av 1780-årene frasa sig lensmannsbestillingen, blev Ole Jølsen beskikket som hans efterfølger. Men lensmannsbestillingen passet ham dårlig. Som en betydelig eiendomsbesidder og fremskutt mann i bygden var han sterkt optatt med private gjøremål og forsømte av den grunn sine offentlige hverv. Dertil kom en tiltagende hang til sterke drikke, som efterhvert gjorde ham ganske uskikket som tillitsmann i bygden. Følgen var, at der til hans overordnede innløp en mengde klager over hans forhold, så han våren 1794 måtte suspenderes som lensmann, og da forholdet ikke bedredes, 2 år senere fratru, hvorefter Michal Breien, som midlertidig hadde vært konstituert i bestillingen, blev beskikket som hans eftermann.

Ole Jølsen levde senere som privatmann. I 1796 delte han Gusgården mellem sine 2 eldste sønner Petter og Jon Jølsen. Selv flyttet han da med hustru og 2 andre barn til Trøgstad. Her tilbragte han sine siste leveår som livøersmann, efter at han hadde solgt også denne gård til sine (yngste) barn, og her døde han 1809, angivelig 59 år gammel.

I ekteskap med Marte Trøgstad hadde Ole Jølsen flere barn, hvorav 3 sønner og 1 datter nådde voksenalder. Sønnene var Petter, Jon og Jens, datteren Inger Marie, gift med Jan Haug, Tyristrand.

Petter var eldst. Han levde som ungkar i Gusgården, de siste år som eneier, idet han ved odelssøksmål satte sig i besiddelse også av brorens halvdel av gården. Nogen gammel mann blev han ikke. Han druknet i Busund sommeren 1812, vel 42 år gammel.

Jon var næsteldst. Han efterfulgte Petter som eier og bruker av Gusgården. Senere blev han eier også av Trøgstad. Hans yngre bror Jens, som var gift, døde nemlig uten å efterlate sig livsarvinger, hvorfor Jon også overtok denne ettegård, som siden — sammen med Gusgården — gikk over til hans sønn Johannes Gudsgård, gift med Else Marie Tandberg.

Med Johannes Gudsgaard svinner Jølsen som familienavn på Ringerike.

Johannes Gudsgaard hadde i ekteskapet 3 sønner, Johan, Gulbrand og Petter, og 1 datter, Maren Christine. Alle disse antok Gudsgaard som familienavn, og dette navn er senere også gått over til de yngre medlemmer av slekten.

KRIGERE FRA NÆS I ÅDAL 1814

MEDDELT AV GUDBR. NÆSMOEN

På den store, åpne plass foran Næs vakre kirke fra Næs i Adal som var med i felttoget 1814. i Adal er reist en høi granittbauta over de menn på bautaen er innhugget navnene:

Ole Nilsen Næsmoen
Kristoffer Nilsen Næsmoen
Syver Guttormsen Hæl
Syver Knutsen Granum
Anders Fladbråten

John Fladbråten
Tron Fladbråten
Gudbrand Gudbrandsen Øren
Ole Iversen Gravbråten
Engebret Amundfos
Anders Gudbrandsen Kvitsandbråten
Ole Johnsen

Det er en mann som er uteglemt som jeg skal komme til senere.

Ole og Kristoffer var brødre og var fra gården Næsmoen. Ole som også blev kalt Lang-Ola, var artillerist, og Kristoffer var oppasser hos en kaptein. Til oppassere tok officerene den tid den raskeste og språkeste av mannskapet, for å ha en håndfast mann ved siden av sig, og Kristoffer var nok begge deler. Det fortelles at det var ingen som kunde ta ham i ryggtak. Kristoffers kaptein var en tykk mann som var mindre rask i vendingen. En gang kom svenskene så fort efter dem at de måtte se å komme sig vekk så fort som mulig. Kapteinen kunde ikke følge med. Kristoffer fikk ham da ned i en grop og kastet en kvisthaug over ham og kom sig så selv vekk. Da svenskene var passert, fikk han kapteinen frem igjen. Kristoffer bosatte sig siden i Ramberget.

Ole var med i kampen ved Onstad sund. Han fortalte at endel svensker hadde søkt inn på en låve. Lang-Ola rettet kanonen sin mot låven så svenskene måtte ut. Det var en gutu bortover fra låven med skigard på begge sider. Han fortalte at han så veier mellom svenskene i gutua efter kulene. De som hjalp ham å betjene kanonen falt, men han brukte kanonen like godt alene. Da han hadde skutt en stund, kom kapteinen bort til ham, og sa at han måtte holde op, for kanonen var så varm at det kunde gå ild i kruttet mens han ladde. Men nu var Ola blitt ivrig og avfeiet kapteinen med et hissig: „Går du inte unda mig, så fan høgge mig slår jeg inte hue av dig!“ Og kapteinen pakket sig bort. Dagen efter blev kompaniet stilt op og Lang-Ola ropt frem. Kapteinen spurte barskt om det var meningen hans å slå hodet av ham idag. Men Lang-Ola svarte at nå var det bare moroa, nå. Kapteinen tok da op 10 daler og gav ham. Lang-Ole kjøpte brennevin for pengene og skjenkte hele kompaniet. — Efter krigen blev han tilbudt løytnants gasje som belønning, men Lang-Ola vilde ikke ta imot. „Jeg har presentert for mangen en skjelm. Nok har je kryst dem!“ Det var nemlig en almindelig opfatning blandt soldatene den gang at flere av officerene var forædere, og så var han redd for at hvis han tok imot løytnantsgasje og det blev krig igjen, skulde han være forpliktet til å rykke ut, og i krig vilde han ikke mer. Fra hans civile liv fortelles: Engang rodde han sammen med flere andre over fjorden i den store kirkebåten. Han satt i bakskotten og Haugerud'n i forskotten. Haugerud'n eide både Haugerud og Rustand. Haugerud'n var en mann som ikke var god å ha for meget samkvem med. Var

det en mann han ikke likte, banket han ham op. Han satt nu og skrøt av at han hadde banket op både den ene og den annen. Til slutt sa han: „Men så er det nu brøllop for mig å slåss også da.“ Lang-Ola hadde sittet og hørt sig sint på ham, og så sa han: „Sett i land, karer; fan høgge mig er det synd at mannen inte skal få brøllop når det inte koster mer!“ Ja, karene rodde i land, for alle sammen så undte de Haugerud'n litt bank. Men da båten skurte mot stranden, hoppet Haugerud'n i land og tokk til bens inn i skogen. Han var nok blitt redd for at brølluppet skulde komme til å gå ut over ham selv.

Gamle „Tåmåson“ fortalte: „Da je var ong tente je på Næs, og vi tenera hadde det i lønna vår at vi skulde få sette et kvartil poteter. Den beste nytta vi gjorde av potetene vi fikk var å brenne brennevin av dom. Det selte vi da, og fikk oss noen skillinger. Så var det en sonndags ettermeddag, etter at vi hadde fått ferdig litt brennevin, at noen karer av oss satt på stabburstrappa på Næsmoen og turte litt. Lang-Ola var med. Mens vi satt der kom en fyr som blei kalt for Tjuve-Nils og hadde med sig en kamerat. Dessa to var sinte på'n Lang-Ola og kom for å banke'n op. Tjuve-Nils gjorde det eine hallingkaste etter det andre foran oss, og kom nærmere og nærmere og ga det eine rækordet etter det andre te'n Lang-Ola for å få'n sint. Lang-Ola satt og hørte på detta ei stønn, men så gjore'n ein sleng bortåt'n Nils, og da var det itte lenge før'n Nils låg i bakken. „Å, jøggu er'n fød a ho Else Næsmoen den som tar dig, lell,“ sa'n Lang-Ola og så gikk'n bort å sette seg igjen. Men han Nils pakka seg litt fort avgårde.“

Olea Næsmoen fortalte at mens hun var hjemme på vestre Holte (det var skyss-stasjon der den gang) kom det en reisende til Holte og vilde tale med Lang-Ola. Han hadde vært Lang-Olas løytnant under krigen, og Lang-Ola hadde engang frelst livet hans. Løyntanten var under kampen blitt truffet av en kule og falt med hodet foran nedover en bakke og holdt på å forblø sig. Lang-Ola hadde ånds nærværelse nok til midt i kuleregnet å snu ham, så han blev liggende med hodet opover, og det reddet livet hans.

Lang-Ola giftet sig og flyttet til plassen Steinbekken. Han hadde to barn, Nils og Else. Else blev gift med den grunnrike Gudbrand Fjøs-viken.

Syver Guttormsen Hæl blev tatt til fange av

svenskene. Han skulde vært et meget godt hode, og kjent som en ypperlig skrive- og regnekar. Han fortalte at svenskene hadde et ordtok. Når det var noget de ikke likte, sa de: „A gu je du stod på Tandfjell!“ De visste selv ikke hvad Tandfjell var for noget. Da Syver hørte det, sa han: „Ja, stod je på Tandfjell skulde je snart være heime.“

Syver Knutsen Granum skulde vært ualmindelig spretten og frisk. Han bosatte sig efter at han var gift i Fosbråten.

Anders Fladbråten var en meget sprek kar og skulde vært den sværeste tømmerhugger i bygden. Det er sagt at han hugg 5 tylvter tømmer på en dag, og den gang var det tømmer som var verd å hugge.

John Fladbråten flyttet efter at han hadde giftet sig til Kana i Begnadalen og kaltes derfor „Kaneren“. Han var også en sprek kar. Som gammel mann reiste han til Amerika, men der trivdes han ikke. Det kom brev fra ham hvori han klaget svært på Amerika.

Tron Fladbråten flyttet som ung fra Adal. Det er sagt at han drog utover, men hvorhen vites ikke.

Gudbrand Gudbrandsen Øren var husmann i Øren under vestre Holte. Han hadde et meget godt humør, rent et „galgenhumør“. Han opgav da også at han var gårdbruker da han blev innskrevet i rullene.

Lars Gravli, som var omgangsskolelærer i sin ungdom, fortalte at engang han var på vestre Holte hadde Erik Holte moro av å få gamle Gudbrand til å danse „Tindøling“. Tindøling skal være en gammel „bakkantisk“ dans, som kan sammenlignes med hanens når han setter vingen i bakken og danser rundt hønen. Den tok sig vel ikke godt ut i en fin salong nu for tiden.

Ole J. Gravbråten var husmann i Gravbråten under Hengslet. Han måtte ha vært svært ung da han var med i krigen, for hans sønn Iver Gravbråten var ennu i 1915 så rørig at han var skogbrandvakt på Tandfjell.

Engebret Amundfos var møller ved Amundfos foss det meste av sin tid. Han var den første som blev begravd ved Næs kirke.

Anders Gudbrandsen Kvitsandbråten var opvokset i Viken, husmannsplass til søndre Lunde, og bosatte sig siden på Kvitsandbråten, husmannsplass til nordre Lunde.

Ole Johnsen var fra gården Bakke.

Den mann som er bortglemt på bautaen er Kristoffer Høgskog, bosatt på plassen Høgskog på Bjønskogen. Jeg visste nok om mannen, men jeg trodde ikke han var her fra Næs. Jeg mente han hørte hjemme i Viken, men senere har jeg hørt han var opvokset i Viken og bror til Anders Kvitsandbråten. Kristoffer blev en meget gammel mann, og kunde hele sitt liv næsten ikke styre sig når han så svensker.

Den tid vevde man alt tøiet man trengte til klær i et hvert hjem, og da skulde det vevskjeer til. Regelmessig hver vinter kom det svensker gående gjennom bygden som reparerte vevskjeer og gjorde nye. Disse svensker kaltes „skeibindersvensker“ og yar fra Dalarne. De hadde hjemmegjorte sko med såler av never, mange lag på hinannen, så sålene var over en tomme tykke, og de var spikret under med hjemmesmidde spiker med store hoder. Fotsportene efter disse svensker var derfor lette å kjenne. Efter at Kristoffer var blitt så gammel at han ikke dugde til å arbeide, men måtte gå med stav, levde dog hans hat til svensker. Kom han over spor efter „skeibindersvenskene“, blev han så rasende at han bannet og slo i sporene med staven sin.

Erik Werenskiold og Henrik Sørensen på Moe på Ringerike sommeren 1931. (Fotografert av Arnstein Arneberg).

MOLTKE MOE

Folkeminnegranskeren Moltke Moe var som faren Jørgen Moe med sterke bånd knyttet til Ringerike. Vennen Erik Werenskiold gir for «Ringerike» følgende morsomme karakteristikk av ham.

Moltke Moe var nokså høi, mørkhåret, hadde store levende øine; han var skråskuldret og slank, men umåtelig sterk — likesom faren, Jørgen Moe.

Jeg hørte fortelle om en gang Moltke var oppe i landet i en av dalene. Der var dans, og en unggutt, en sterk fant som var „frikar“ og ingen turde røre, danset med en jente som ikke hadde villet ha ham da han fridde til henne. Nu danset han til hun var så trett at hun var hvit i ansiktet og ikke orket mer, men han gav sig ikke og ingen turde stoppe ham.

Så gikk Moltke Moe frem på gulvet foran dem og sa: „God dag og takk for sist!“ Mannen stoppet og så på ham og tok imot Moltkes fremrakte hånd. Moltke klemte til, han var så rent forferdelig sterk i hendene; han klemte og klemte til den annen seg i kne, og jenten var fri.

Dette lignet Moltke Moe, for han var ikke redd for noen ting. Modig, ærlig, rettskaffen og høit begavet som videnskapsmann; tjenstvillig til

det aller ytterste. Derfor påtok han sig også å hjelpe andre slik at det gikk ut over hans eget arbeide.

En sommer han hadde vært bortreist, lå der en bunke med — ja, var det 5 eller 7 hundre — brev til ham. „Hvad gjorde du med dem?“ spurte jeg. — „Jo, jeg kjente jo utenpåskriften,“ svarte han; „så sorterte jeg ut 50 brev som jeg tenkte måtte svares på straks; 150 la jeg til side til senere, — resten brente jeg. Men da det var gått en tid, greide jeg ikke å svare på de andre heller, så brente jeg dem også.“

Han var Fridtjof Nansens slektning og nærmeste venn. Nansen fortalte om ham at på skolen, da de var gutter, var Moltke jussom et slags politi. Når noen hadde gjort noe han syntes var for lumpent, vinket han ham bort i et hjørne i skolegården og smurte ham op.

Alle var glad i Moltke Moe. Som Mally Lammers en gang sa til ham i et selskap, det satt en hel del damer sammen: „Vi lider av Moe-sotta!“

HOLE KIRKE

AV

ARKITEKT ARNSTEIN ARNEBERG

Det er vel nu 25 år siden jeg gikk rekrutt-skolen på Hvalsmoen. Når permisjonen ikke rakk til å reise hjem, gikk jeg gjerne om søndagene rundt på Ringerike og beså mig.

Engang kom jeg på tilbakeveien fra Bønsnes også til Hole kirke. Den hvite malingen var næsten avslitt av vind og vær, men rundt hovedinngangen, om vinduene og på hjørnepilastrene så man tydelig en vakker dekorasjon. Denne var i sin tid blitt overmalt med sinkhvitt, men nu som denne næsten var borte, stod den gamle malingen frem i lavt relieff, mens bunden var medtatt i tidens løp og derfor forsenket.

Det var første gang jeg så en kirke som var dekorert på den måte utvendig, og jeg tror heller ikke jeg har sett noget lignende senere, men det var jo bedrøvelig å se at et så godt arbeide skulde være dekket av den kalde hvitmalingen. Denne var nu blitt så tynn og løs, at når jeg skrapte litt på dekorasjonen med kniven, kom ornamentene tydelig frem. Det vilde derfor ikke være nogen sak å få disse frem igjen. Her måtte noget gjøres! Kirken trengte opmaling og det gjaldt å forhindre at dekorasjonene blev oversmurt pånytt. Jeg gikk bort til prestegården og bad om å få tale med

presten. Nu var jeg visst uheldig og fikk vekket presten midt i middagshvilen, for han var ikke videre blid der han stod på trappen med en ung rekrutt foran sig. Jeg fortalte om den fine ornamentikken jeg hadde sett, og spurte om sognepresten kanskje kunde være vennlig å interessere sig for å få den bevart når kirken i nærmeste fremtid kanskje skulde males igjen. Men det blev et blankt avslag og en formaning om ikke å blande mig i ting som ikke vedkom mig, og jeg skjønte jeg hadde vært uheldig som hadde vekket presten midt i middagshvilen med slike ting.

Jeg skrev så til daværende riksantikvar Schirmer om dette. Han blev interessert og skrev også om saken, men uten resultat, for neste gang jeg så Hole kirke igjen, var den fin og ny-malt og av dekorasjonene såes knapt et spor.

Nu er det gått 25 år siden dette, meget er forandret gjennom denne tiden og nu tror jeg alle er interessert i å bevare gamle minner og god bygdekunst. Nu begynner hvitmalingen på kirken å bli slitt og dekorasjonene står forholdsvis tydelige. Skulde ikke tiden nu være inne til å få frem disse gamle dekorasjonene igjen? Det skulde forholdsvis lett la sig gjøre og det burde ikke gå 25 år til neste gang.

Rester av ornamentikk under pussen i Hole kirke.

Det er ikke bare på treverket som det er utvendig ornamentikk. På begge sider av inngangen i stenkirken er der rester av dekorasjoner under kalken som er meget vakre, og såvidt man nu kan se skriver dekorasjonene sig helt fra middelalderen. Disse bør jo også snarest undersøkes og fremkalles.

På Seljord kirke finnes der noget lignende malt i rødt, ellers vet jeg ikke om flere eksempler på utvendig malte dekorasjoner.

Kunde ikke nogen interesserte ta sig av dette arbeide snarest mulig?

*

Ringerike har jo gode dekorative tradisjoner, her har jo Peder Aadness laget sine beste ting som står like gode den dag i dag.

Ringerike har også mange historiske minner og gode bygninger, men får Hole kirke tilbake sine utvendige dekorasjoner, er stedet ennu et eiendommelig fortidsminne rikere.

FOSSENE

HØNEFOSS – HEN

Litt historie. Industristrøk.

Av Einar Heimås-Dokken.

Den som i våre dager drar på turistferd oppefter Begna-elven, fra den munnar ut i Tyrifjorden og helt op til de snehvite tindene oppeunder Filefjell og Jotunheimen, den vil få et ganske annet inntrykk og syn å se, kanskje vakrere, kanskje ringere, enn den turist som for 60—70 år siden drog opefter.

Dengang var ikke de mange og veldige fabrikker reist oppe ved fossefallene, ulmende krefter drog skyndsomt og støvhvirvlende forbi, elven var mest som den hadde vært siden morgenes morgen.

Men dog; — om den ikke var til slik nytte som idag var den dog uundværlig for sin tid, idet den var Adalen og Ytre Valdres eneste ferdselsåre. Det var liv og ferdsel etter den, om enn i en annen form enn nå til dags.

Da som nå og fra lang tid tilbake, bar den jo tusener tylfter tømmer på sin krumme rygg, men den bar også annet, som nå jager med vår tids kommunikasjonsmidler opefter dens sider. Store, tunge føringsbåter gikk dengang opefter elven og fraktet gods, turister og alle slags varer opefter dalen. Det førte rørelse og liv med sig, men det var et slit for båtfolkene — føringsmennene, når de med de tunglastede båter skulde forsere sig opover, selv i stride strømmer og stryk, som elven har mange av. Op fossene fra Hønefossen og til Hen, kom de jo ikke frem med føringsbåten, og den last som kom utenfra Branes eller fra Oslo over Lier, den blev oftest tatt i land ved Busund (d. e. sund med bu for opbevaring av varer) for derfra og til Støa ved Hen å bli fraktet med hest, da det her var farbar vei over om Kile og Kilemoen ned til Støa, herfra tok så føringsbåtene det.

Dette var lasten, men de turister som skulde ta denne elvefart for å nyte synet og føle eventyret, de fulgte elven helt nedenfra.

Op mange var de turister som tok denne vei; Ringerike lokket jo dengang likesom nå, og dessuten førte veiene over til Hallingdal og Vestlandet og til Valdres denne vei, så mange var de gjennemreisende og turister, som beskuet fossene og fjellene omkring. Ihvertfall efterat de utenlandske turister, særlig engelskmenn, hadde lært oss at det var vakkert og fortryllende dette med høifjell og fossefall, men før gjorde det jo et „gyselig“ inntrykk på de reisende turister. Ja, de kunde komme med hjertesukk som: „Gud skje lov! Her kommer vi da heller

ikke oftere og sagtens vil det bli lenge før dannede mennesker herefter setter sin fot i denne yderst ville og reddomme egn!“

Men siden lærte de jo heldigvis å se det hele med andre øine, og da var det også turiststrømmen tok til. Det var jo så mye vakkert å se, når det først var opdaget; fossefall de fant teatralisk formede efter sin tid og bjergpynten eventyrlige.

Op vi kan tenke oss hvilket syn det var dengang å komme nedenfra Tyrifjorden i den brede rolig glidende elv og så møte fossefall som tordnet en i møte, mest urørt av menneskehånd, i utømmelig villhet.

Først møtte de den ville skumsprutende Hønefossen, som er et syn verd, selv i våre dager, da industrialismen har temmet den; den er jo et natursceneri av sjeldenhet selv her i landet. Fra hylde til hylde velter og bruser vannet ned, hvirvler luften inn i skumsprøit og støv, som føles deilig kjølnende i „en sommerdag på broen“, og midt fra det hele stiger i sollyset en regnbue op!

Ingen by har det vakrere.

Intet under at vårt lands og andre lands store kunstnere fant veien hit til disse storslagne motiver for å få uttrykk for sin skjønnhetstrang og for å få uødelliggjort disse scenerier i sin kunst.

Tidlig i forrige århundre stod J. C. Dahl, vår største og mest følsomme naturmaler, her og tolket sin kunst, og om enn vi ikke idag kan finne igjen hans vakre motiv, de stupbratte klipper og med fossen hengende, så vet vi dog at slik var den i de dager før mennesket kom og spaltet dens svelg op som idag. Dog, de skal vite, den er like vakker for oss som ikke har sett den vakrere! Welhaven, som bl. a. reiste opover Begna-elven i 1850-årene, uttrykker sig meget begeistret om denne ferd i sine reise-skildringer! Vi kjenner igjen motivene og ånden i Dahls og Fearnleys vakre bilder, sier han, og selv blir han henrevet av disse fossestryk med sin maleriske skjønnhet og ville dans.

Høfossen ovenfor Hønefoss, henrev de reisende i drømmerier: Den måtte kunne puste liv i sorgende sjele“, sier en dikter et steds. Ved sin villhet og sine glupende svelg, var den kanskje den foss som mest blev yndet og elsket; når de stod øverst ved de steile klipper hvor Høfs inntak nå er, og så den boltre sig og velte utover i dypet, og så nedenunder gi

sig i den brede elvs favn. En føringsmann betrodde sig til Welhaven og sier: „Ingen har dog noensinne vært så forelsket i Hofsfossen som en engelsk dame, der i følge med to lorder reiste her. Da hun skulde kaste et siste blick på denne foss steg hun op på en sten øverst ved fossestryket, løste sitt grønne silkeslør av og lot vinden føre det utover fossen, idet hun kysset sine hender uteder og ropte: „Farvel du evig uforglemmelige deilighet!“

En dyp kulp i denne foss kalles Budeigraven, og dette navn fikk den efter en gutt som druknet her under brøtning engang. Kulpen skal være der hvor Follum sliperi stod.

Lenger opefter elven ligger Svinefoss, hvor Begna tresliperi nå ligger, den var ikke så stor og vill, men vid og vakker med malerisk skjønnhet og harmonisk avstemte linjer. „Det var som den lå og ventet på malerens hånd“, sier Welhaven.

Og like ovenfor, med vilt stryk mellom klipper, kom Hensfoss lang, brusende og grasios. Den gav sikkert i fordums dager et vidunderlig syn, med det rolige tilløp ovenfor og med de høie, kneisende furukammer høit op av siden. Hensfoss var jo Adalsguten, forposten og noe av en viktigger, — det er jo her det begynner!

Her er vi med elven kommet inn i Adal, og her har elven fått et annet lynne i sig. Tung, mørk og mektig kommer den sigende ovenfra, dyp og hemmelighetsfull i den store, ruvende skogbygds favn. Som Caspari synger:

Du stormer ei frem med yre Skrig,
du har ikke Fjellets Hatter,
du er ei Brødrenes Skare lig,
du Skogenes blyge Datter. —
Men kommer din Vår i Pinsedragt
og slører de unge Birke,
da vågner din Sjæl og nynner svagt
som Sus fra „den skjulte Kirke“.

Men Ådalselven er et kapitel for sig, — det var fossefallene nedenfor, der nå det store industristrøk er reist, jeg i denne lille artikkel har villet dra i minne.

Fossefallene, de store, brummende, som nå ligger bastet og bundet i kulturens jerngrep. Mennesket har beseiret dem, tatt dem i sin tjeneste og skapt dem om til ulmende maskinkraft, — og til rikdom både for land og folk.

Men med Caspari:

Tomt ligger Sluket, —
Veggene gaper, forvitrede, sorte,
der hvor den rygende,
Regnbuens spillende Glans over Strygene,
satte på Sprang gjennom Høifjellets Porte.
Fossefall løfter ei mere sin Sang.
Bleg ligger Blegnen og gisper i Uren,
orker ei mere å reise sitt Hang.
Livet er slukket. Den har seiret Kulturen. —

Fossen er borte. —

Seirens rungende Røster forstummet,
borte Genierne,
de som har løftet og fæstet Værdierne
op som de tindrende Stjerner i Rummet.
Pan, selv den raggede Skogud er død,
Liget linicret med Vinkel og Passer,
Filmen og Sporten, let sammalte Brød,
Helligdagskost for de lurvede Masser.

Det var mange år som gikk, fra fossene og forøvrig andre innenlandske naturscenerier blev opdaget og hyldet av turistene og til den dag den første fabrikkkorstein reistes som en ny tid op i luften og spydde sin grå ullrøk ut. Før hadde jo også flere av disse fall blitt benyttet endel, små renner var lagt ut og førte vann og drivkraft nok med sig til de små sag- og møllebruk som var reist.

— Ja, for Hønefossens vedkommende så hadde det jo allerede vært storindustri å regne for, efter sin tid, i et par århundre. Henimot 40 sag- og møllebruk hadde stått her gjennom årene, den første helt tilbake i 1300 årstallet. Men det hele var allikevel så lite og betydningsløst mot nutidens, da hele fossene om somrene tørlegges og isteden går gjennom menneskenes turbiner.

Det var i 70-årene at storindustrien for alvor tok fatt. Papirindustrien som omskapte skogenes råprodukter til teknisk masse og papir; den industri som skapte vassdraget om til et av landets største industristrøk.

Den første fabrikk som opførtes i vassdraget var Hofsfoss fabrikk, ved Hofsfossen i 1872. Da lot ikke den neste vente lenge på sig, for allerede året efter, 1873, opførtes Follum fabrikk ved samme fossefall. Derefter kom Hønefoss bruk i 1881, Adalen tresliperi i 1882, Hofs bruk 1884 og Begna tresliperi 1888, og dermed var storindustrien skapt.

Ved store utvidelser ved de forskjellige bedrifter, og da først og fremst noppbygning og nyanlegg ved Follum bruk, som idag er et av Skandinaviens største foretagende i treforedlingsindustriens område, er den produksjon som først var ved disse industrier mangedoblet, og skaper en økonomisk grunnvold og en stor arbeidsrørelse for strøkene omkring.

Ved Hønefossen blev jo også under krigsårene bygget et stort, moderne kraftverk som skaffer kraft og lys til det meste av øvre del av fylket.

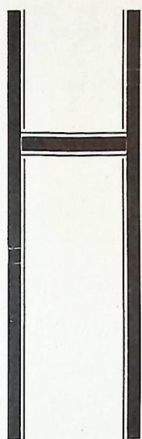
Men allikevel, da all denne energi er tatt i tjeneste av dette strøks mange vannfall, har Begna-elven masser av ulmende h.k. tilbake, som engang kanskje, hvis industrien finner behov for det, også vil bli utnyttet.

Men det er et spørsmål om skogene innover Adalen og Valdres i lengden vil kunne holde denne industri med råprodukter. — Henimot 200,000 kbm., eller over to millioner stokker, fløtes frem her årvisst, og skogene synes å ødes?

RINGERIK HUSFLIDSUTSALG

STORGATEN
HØNEFOSS

Mottar og selger pene hjemmelagede gjenstander av alle slags.

Hønefoss og Oplands Privatbank

Innbetalt aktiekapital og oplagte fonds
4 800 000 kr.

Innskudd mottas til høieste rente.
Almindelige bankforretninger utføres.
Utenlandsk valuta omsettes, checks utstedes.
Bokser utleies i vårt sikkerhetshvelv.

HØNEFOS BRUG

Anbefaler sine utmerkede tørre furu-
materialer fra lager, såvel høvlet som
uhøvlet i forskjellige bredder, likeså dør-
rer, vinduer og trapper av prima damp-
tørret furu i førstekl. utførelse. Katalog
og prisoppgave tilstilles på forlangende.

BREIEN

FRA MITT MODERNE HØNSERI LEVERES:
Kvalitetsegg

Gaards

Kyllinger

Poulets

Poulardes

Hønseri

Ender

Bestillingskontor i Oslo: Erling Lie [^]/_s, Hegdehaugsvn. 25

ANDREAS BAKKES MØBELFORRETNING

HØNEFOSS

TELEFON 85

Distriktets eldste og største møbelforretning.

Kun garantert arbeide. Største utvalg.

Rimeligste priser.

H **ANSENS** Øl og Vin
OTELL Bensinstasjon

Ved Sundvolden

Telefon: Nes i Hole

Postadr. Krokkleiva

ANBEFALES

CAFÈ CIRO

Storgaten vis a vis Bilparkering

Beste spise- og møte-
sted for tilreisende.

TELEFON 529 – ELIDA SANDUM

TANNLÆGE

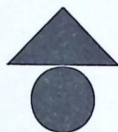
Kristian Grov

Kontortid 9 – 2, 4 – 7.

Stabelsgt. 10

Telefon 565

Det største utvalg i
PRESANGER
for alle anledninger.

Storgatens Stentøimagasin

Telefon 4 – Hønefoss – Telefon 4

HOLE SPAREBANK

OPRETTET 1861

Forøvrig utføres
alle almindelige
bankforretninger.

Innskudd mottas til høieste rente.

HØNEFOSSRUTEN

Hønefoss – Oslo – Hønefoss – Drammen

Henvendelse Oslo

Rådhushotellet, Tordenskjolds Plass Tlf. 15986

Henvendelse Hønefoss

Karlsens Rutebilkontor

Storgaten 18 – Telefon 344

Hønefoss Sparebank

HØNEFOSS SPAREBANK

Mottar innskudd og utfører
almindelige bankforretninger.

HØNEFOSS

INNEHAVER:
Martha Næsset
TELEFON 226

KAFFISTOVA

RINGERIKSLAGET

I OSLO

Formann: Olaf Flaten
Brageveien 2c - Oslo

RINGERIKES SPAREBANK

HØNEFOSS
OPRETTET 1833
Stedets eldste bank.

Mottar innskudd og utfører alle alm. bankforretninger.

Checks utstedes på inn- og utland.

Sikkerhetshvelv.

Grand Hotell & Café

GODT KJØKKEN

Mottar selskaper og bestillinger
for arrangements i hjemmene.

Telefoner 73, 179, 426.

Glatved Hotell

Oprettet
1 7 3 0

er med sitt berømte Aadnes-interiør, sin vakre have og sin herlige beliggenhet ved Hønefossen et utmerket opholdssted for reisende og turister.

1. kl. kjøkken. Velpleiede viner. Bilpark, garasje bensin og olje. — Inneh.: fru Bertha Pedersen.

RINGERIKES MEIERI

ÅRLIG MELKEMENGDE 5 MILLIONER KILOGRAM

Sanitært – Moderne anlegg – Gullmedalje for goudaost 1928.

Melk og fløtesalg. Produksjon av smør, Goudaost, edamerost, nøkkelost, pultost, fløtost, mysost, prim.

Kulturmilk, sund, velsmakende, helsebringende, er et virksomt middel mot flere sykdommer f.eks mot kreft.

BRUK MELK OG MEIERIPRODUKTER TIL ALLE MÅLTIDER

Ringerikes Museum

i Kraftstasjonens lokaler, Hønefoss.
Åpent alle dager
fra klokken 8–20.